УДК 340.6 (091)
Індекс DOI 10.15407/internalmed2026.02.005

Проф. В.О. Ольховський, проф. О.В. Дунаєв, М.А. Лютенко, Є.Є. Комісарова
Харківський національний медичний університет

Амбруаз Паре і судова медицина

Судова медицина, як галузь медичних знань, органічно пов'язана із розвитком і становленням медичної науки у цілому й пройшла великий і складний шлях свого становлення. Сучасна судова медицина є результатом багаторічної творчої діяльності багатьох попередніх поколінь вчених-медиків зі спеціальних медичних питань, які зустрічалися в правовій (судовій) практиці, а також їхньої значної праці по узагальненню свого досвіду та досвіду інших вчених, причетних до судової практики у якості у якості лікарів-експертів [1, 2]. Термін «судова медицина» з'явився лише у 1690 році завдяки німецькому вченому Йогану Бону, який надрукував латинською мовою свою працю саме під таким заголовком — «Судова медицина». Цей науковий твір й започаткував назву та офіційний рік «народження» окремої науки та лікарської спеціальності — судова медицина.

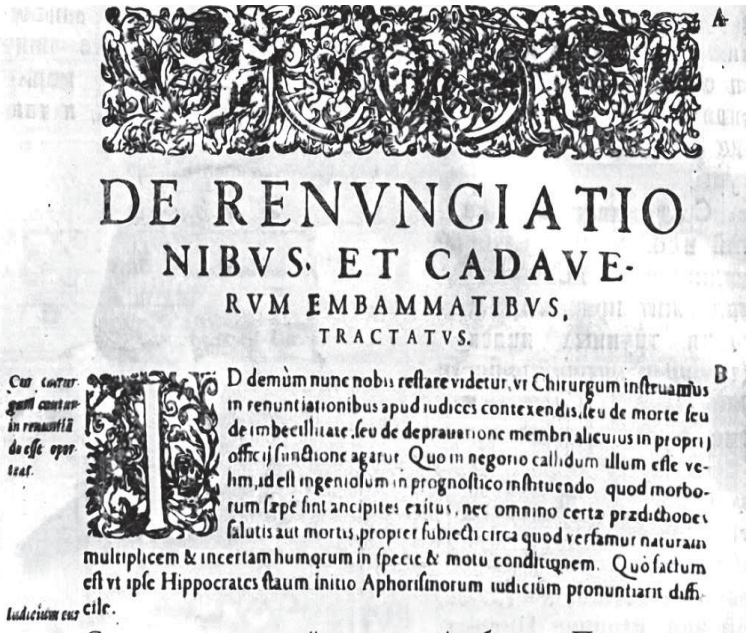
Історичний розвиток адміністративно-судової практики в суспільстві вимагав залучення досвідчених осіб до розслідування та розгляду справ, які вимагали спеціальних медичних знань. В Європі у період раннього середньовіччя (XI–XII ст.) лікарі в судових засіданнях участі не брали, оскільки панувала «обвинувальна» форма судового процесу. Зміна в XII–XIV ст. «обвинувальної» форми судового процесу на «розшукову», коли в основу обвинувачення або визнання правоти почали враховуватися формальні докази, вимагало залучення до процесу фахівців галузі медицини. Папа Пій III (XIII ст.) почав звертати увагу на виняткове значення лікарів під час розгляду справ при ушкодженнях тіла людини. У XIV ст. у Франції ординанси згадують про королівського хірурга в Паризькому суді. Бамбергський кодекс — перший європейський кримінальний кодекс, який уклав у 1507 р. Шварценберг (J. Schwarzenberg), що законодавчо оформив важливість медичних знань в судовій практиці. В 1532 році в Священній римській імперії німецької нації видається Кримінальний кодекс (Lex Carolina) Карла V, яким визначено обов'язок для суддів запрошувати лікарів під час розгляду справ про заподіяння смертельних ран, дітовбивство, викидень, отруєння, помилки лікарів, тощо. Це став акт, який започаткував федеральну медичну експертизу. Подальший розвиток природничих наук — фізики, хімії, біології та медицини, зокрема, гістології та патологічної анатомії, сприяв формуванню теоретичних засад та розвитку майбутньої окремої галузі медицини — судової медицини. Розумінню причин смерті сприяли розтини трупів, які тривалий час були заборонені церквою. Лише у 1686 році у герцогстві Вюртемберг, а згодом і в інших країнах Європи, приймається закон, за яким дозволявся повний розтин трупа і лікар-експерт повинен був публічно обґрунтувати та захистити свої судово-медичні звіти. Останнє сприяло розвиткові медичних знань для потреб судочинства [1, 2].

Одним із фундаторів майбутньої медичної галузі — судової медицини, що здійснив перехід від схоластичного тлумачення медичних явищ до методу безпосереднього спостереження, став геніальний французький вчений Амбруаз Паре. Його науково-практична діяльність ознаменувала створення основ судово-медичної експертизи як прикладної дисципліни, де медичні знання слугують інтересам правосуддя. А. Паре в своїй практичній діяльності вперше відмовився від безпідставних положень — на користь анатомічно обґрунтованих судово-медичних висновків. Він став наполягати на необхідності ретельного огляду тіла людини, опису локалізації, форми та глибини тілесних ушкоджень, що заклало основу сучасної судово-медичної танатології та травматології.

В 1575 році з під пера А. Паре виходять фундаментальні праці: «Про ушкодження», «Про незайманість», «Про різновиди насильницької смерті», «Настанова до укладення судово-медичних міркувань», «Про звіти та засоби бальзамування померлих», «Смерть від поранень, імпотенції або втрати будь-якої частини тіла». У цих роботах Амбруаз Паре вперше створив нормативні вимоги до оформлення медичної документації для її подальшого використання в судовій практиці. Він також чітко розмежував обов'язки лікаря як експерта,

Амбруаз Паре (1510–1590) — основоположник наукової судової медицини в Європі

DE RENVNCIATIO
NIBVS, ET CADAVE-
RVM EMBAMMATIBVS,
TRACTATVS.

Судово-медичний трактат Амбруаза Паре

зробивши акцент на незалежність судово-медичних висновків, об'єктивний опис морфологічних ознак та уникнення суб'єктивних суджень. Вчений досліджував аборти, дітовбивство, смерть від блискавки, повішення, утоплення, симуляцію хвороб, а також розглядав отруєння чадним газом. Слід підкреслити, що наведені питання належать до сфери дослідження й сучасної судової медицини.

У подальшому А. Паре систематизував ознаки насильницької смерті та надав лікарям чіткі критерії прижиттєвості тілесних ушкоджень та посмертних змін на тілі людини. Паре вимагав від лікарів чіткої аргументації кожного судження, що стало прообразом сучасного судово-медичного експертного протоколу. Важливим внеском А. Паре стала його практична діяльність по критиці панівної на той час теорії про «отруйність» вогнепальних ран порохом. Клінічні докази вченого про те, що рани потребують не агресивного припікання, а належного очищення та догляду, дозволили судам правильно оцінювати ступінь тяжкості тілесних ушкоджень та якість наданої медичної допомоги. А. Паре також першим почав звертати увагу на специфічні ознаки вхідного та вихідного вогнепальних отворів, що в майбутньому дозволило криміналістам реконструювати обставини пострілу та напрямок польоту кулі.

А. Паре активно наполягав на участі професійних медиків у судових засіданнях. Лікарів він називав «оком суду» й стверджував, що судді не здатні адекватно оцінити обставини смерті без кваліфікованого патологоанатомічного розтину. У подальшому вчений сформулював етичний кодекс лікаря-експерта, який передбачав чесність, безсторонність та його відповідальність за достовірність наданої суду інформації. Діяльність А. Паре сприяла інтеграції лікарів у правову систему як незалежних експертів.

Отже, до кінця XVI століття, завдяки науковим працям та діяльності Амбруаза Паре у якості лікаря-експерта на судових засіданнях, вже був створений теоретичний і практичний фундамент майбутньої окремої галузі медицини — судової медицини. Його напрацювання стали переломним етапом, який перетворив розтин трупа із суто анатомічної процедури на інструмент соціального контролю та правосуддя. Сформульовані ним принципи диференціальної діагностики причин смерті (у випадках утоплення, отруєння, механічні травми тощо) та правила оформлення медичної документації стали науково-практичним фундаментом, на якому базується сучасна судово-медична наука. Судово-медичну науку сьогодення неможливо уявити без спадщини геніального А. Паре, яка демонструє, що прогрес у медицині неможливий без її прямого впливу на захист прав людини та встановлення істини в правовому полі.

Список використаної літератури

1. Завальнюк А. Х. Судова медицина : (курс лекцій) / А.Х. Завальнюк. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — Тернопіль : Укрмедкнига, 2006. — 672 с.
2. Основи судової медицини: навчально-методичний посібник / Л.Л. Голубович, В.О. Ольховський, О.І. Герасименко. П.Л. Голубович, А.Л. Голубович та ін. — Харків: ФОП Бровін О.В., 2021. — 430 с.
3. History of Forensic Medicine — a brief introduction. Burkhard Madea. History of Forensic Medicine / ed. by B. Madea. 2017. P. 13–37. URL: https://doi.org/10.58662/9783865412058-13.
4. Book Review: The Case Reports and Autopsy Records of Ambroise Paré. Proceedings of the Royal Society of Medicine. 1961. Vol. 54, no. 3. P. 254. URL: https://doi.org/10.1177/003591576105400346 .
5. Paré A. Case reports and autopsy records. Springfield, Ill : Thomas, 1960. 214 p.
6. Paré A. Life and Times of Ambroise Pare <1510-1590> With a new Translation of his Apology and an Account of his Journeys in Divers Places. Franklin Classics, 2018. 370 p.
7. Paré A. Ten books of surgery, with the magazine of the instruments necessary for it. Athens, GA : University of Georgia Press, 1969.
8. Paré A. The apologie and treatise of Ambroise Paré: Containing the voyages made into divers places, with many writings upon surgery. London : Falcon Educational Books, 1951. 227 p.
9. Paré A. The workes of that famous chirurgion Ambrose Parey. London : Printed by Richard Cotes, and Willi: Du-gard, and are to be sold by John Clarke, 1649. 787 p.
10. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BC%D0%B1%D1%80%D1%83%D0%B0%D0%B7_%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B5

Амбруаз Паре і судова медицина

Проф. В.О. Ольховський, проф. О.В. Дунаєв, М.А. Лютенко, Є.Є. Комісарова
Харківський національний медичний університет

Висвітлюється внесок геніального французького вченого-медика Амбруаза Паре в створення наукових засад в окрему галузь медицини — судову медицину.

Ключові слова: історія медицини, А. Паре (1510–1590), судова медицина.

Ambroise Paré and Forensic Medicine

Prof. V.O. Olkhovski, prof. O.V. Dunayev, M.A. Liutenko, Ye.Ye. Komissarova
Kharkiv National Medical University

The article highlights the contribution of the brilliant French physician and scientist Ambroise Paré to establishing the scientific foundations of a distinct medical discipline – forensic medicine.

Keywords: history of medicine, A. Paré (1510–1590), forensic medicine.

Контактна інформація: Ольховський Василь Олексійович —
доктор медичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інтегративної антропології,
заслужений професор Харківського національного медичного університету МОЗ України;
контактний телефон: 096-926-42-49.
E-mail: prof_olkhovsky@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2026 р.